

Onvoltooid landschap

vredesoratorium als meerkorenproject

© John Schollaert

Dendermonde, 6 februari 1976: Annelies Verbeke en Maarten Van Ingelgem worden op dezelfde dag achterkleinkind van gemeenschappelijke overgrootouders. Aalst, 18 maart 2014: Annelies Verbeke en Maarten Van Ingelgem spreken honderduit over hun gezamenlijke kunstwerk *Onvoltooid Landschap*, waarin diverse koren, een verteller, een saxofoonkwartet en percussie een aangrijpende novelle verklanken. Daarin vertrekt Edgar, een kunstschilder, naar het front. Julienne wacht thuis, zwanger.

GoneWest

 reflections
 on the
 Great War

Dit evenement maakt deel uit van GoneWest, de culturele herdenking van WO I door de Provincie West-Vlaanderen. Meer info op www.gonewest.be

 west-vlaanderen
 de gedreven provincie

× **Met *Onvoltooid Landschap* leveren jullie een bijdrage tot de herdenkingen rond de Eerste Wereldoorlog. Wat betekent het thema voor jullie persoonlijk?**

Maarten Van Ingelgem: "Annelies en ik hebben gemeenschappelijke overgrootouders, die tijdens de Eerste Wereldoorlog leefden. Een andere overgrootvader van mij was aanwezig bij het kerstbestand in 1914."

Annelies Verbeke: "Mijn andere overgrootouders komen uit Geluwe en Menen; daar zijn veel Verbekes gesneuveld. Dat is een bevreemdende gedachte. Tegelijkertijd ben ik altijd heel geboeid geweest door de War Poets; in de literatuur lijkt dat de eerste kennismaking met W.O.I. Het geeft haast de indruk dat W.O.I. over literatuur ging. Stuart Staples, zanger van Tindersticks en componist van de soundtrack bij het nieuwe *In Flanders Fields Museum* in Ieper, gaf dat ook aan. De dichters lieten weliswaar prachtig werk na, maar de meeste mensen die ergens ter wereld van dichtbij betrokken geweest zijn bij een oorlog willen en kunnen daar nooit meer over praten. Voor hen blijft het een enorm trauma tot aan hun dood."

× **Wordt die gedachte weerspiegeld in je tekst?**

Annelies Verbeke: "Jazeker. Mijn werk gaat vaak over gewone mensen. Het verhaal vertelt de impact van de oorlog op gewone mensen. Over mensen die er niet voor kiezen om naar de oorlog te trekken. En over de manier waarop dat hun leven verwoest. In mijn oeuvre spreek ik vaak over 'de ander' en hoe er naar de ander gekeken wordt. Of niet gekeken wordt. De manschappen kwamen van over de hele wereld, zelfs uit Afrika en de koloniën. Dat wordt vaak vergeten, het is ook bij de herdenkingen nog een onderbelicht thema. In het verhaal voer ik daarom een 'tirailleur sénégalais' op. Met tienduizenden werden de infanteristen in West-Afrika geronseld en verscheept om elders te vechten voor de koloniale overheerser. Het is mijn taak om ook die dubbele, complexere vorm van een gedwongen oorlog te vertellen."

× **Het verhaal is een prachtige novelle geworden, proza vol muziek en poëzie. Maar te lang voor een theater- en koor-tekst. Hoe zijn jullie tot een libretto gekomen?**

Wat als dit uit de hand loopt? Wat als de wereld ontstond om hier op te houden?

Maarten Van Ingelgem: "Toen ik de compositieopdracht aanvaardde, had Altra Voce, de opdrachtgever, nog geen auteur vastgelegd. Zo hebben we samen van gedachten kunnen wisselen over mogelijke schrijvers. Ook vanwege de speciale familieband, suggereerde ik Annelies Verbeke. Ik kende haar werk, de schrijfstijl trok me aan."

Annelies Verbeke: "Het werd een doorlopende tekst - op vraag van Maarten - zonder bepaald ritme, in tegenstelling tot bijvoorbeeld de jambische pentameters die ik voor *Tirol inferno* gebruikte. Aldus leverde ik een novelle waarin Maarten zelf kon ontdekken welke passages zich het meeste lenen tot gebruik voor een muzikale compositie."

We bezochten samen het *In Flanders Fields Museum* en raakten geïntrigeerd door de soundscape. Een van de eerste keren dat we door de tekst gingen hadden we veel aandacht voor geluiden. Dat vond ik een heel prettige manier om mijn tekst te scannen. We bespraken de mogelijkheid om een geluid aan te houden tijdens een stuk tekst, zoals de soundscape van Stuart Staples dat in het museum doet. Voor mij werkte dat. Vervolgens hebben we samen de tekst doorlopen en besloten wat er essentieel was voor de verhaalstructuur, wat er eventueel samengevoegd kon worden en welke delen weggelaten konden worden. De novelle wisselt namelijk voortdurend af tussen de 2 hoofdpersonages Edgar en Julienne en muzikaal kan je een aantal zaken comprimeren, verbinden of gelijktijdig laten horen. Vervolgens heeft Maarten een libretto gemaakt, als een gebalde versie van de novelle."

- × **Van libretto naar muziek. Maarten, je schreef een werk voor gevorderd koor, kinderkoor, jeugdkoor, basiskoor, verteller. Hoe verdeelde je de tekst van Annelies over de verschillende koren en de verteller?**

Maarten Van Ingelgem: "Het basiskoor krijgt de functie van een Grieks koor. Als het basiskoor zingt, stappen we even uit het verhaal en kijken we van op een afstand naar de actie. Dat zorgt voor afwisseling in ritme en perspectief. Het jeugdkoor zit meer in de actie. Zo is er de *Julienne-rap* waar het jeugdkoor samenvalt met het personage Julienne en een innerlijke dialoog voert. Het concertkoor werkt veeleer klankmatig. Het kinderkoor komt steeds aan bod als het over de baby gaat, het kind, de zwangerschap. Zo hebben de koren allemaal een andere functie."

De verteller speelt een belangrijke rol. Voor mij is hij evengoed een instrument als de slagwerker en het saxofoonensemble. Ik zie weinig verschil, alleen zal ik de verteller geen moeilijke ritmes opleggen (*lacht*). Monolithische koor- en tekstdelen

alterneren met interactieve passages waarbij koor en verteller elkaar zeer snel afwisselen. Op andere plaatsen functioneren het koor of de instrumenten als soundscape en sfeer bij de tekst. De Senegalees Demba zorgde voor inspiratie in de behandeling van de verteller. In Senegal bestaan er de zogenaamde 'griots'. Griots vertellen verhalen uit de orale traditie en zorgen voor de overlevering ervan, generatie op generatie. Bij dat vertellen wordt er regelmatig ook een instrument bespeeld en gezongen. Het is een ingrediënt dat Annelies me in haar tekst aanreikte en waar ik muzikaal iets mee wilde doen."

- × **Het geheel wordt ondersteund door 4 saxofoons en slagwerk. Is dat een bewuste keuze?**

Maarten Van Ingelgem: "Schrijven voor symfonisch orkest maakt een uitvoering in niet-professionele context quasi onbetaalbaar. Een saxofoonkwartet en slagwerk engageren is in veel gevallen financieel wél haalbaar. Tegelijkertijd legt het saxofoonkwartet de link met België. En met Afrika, door de associatie met jazz. Bij dat saxofoonkwartet koos ik voor slagwerk voor de veelzijdigheid: het instrumentarium is zowel melodisch als ritmisch bruikbaar en tevens logisch binnen het verhaal. Zo kan ik enerzijds gemakkelijk de military drum evoceren en anderzijds een djembé inzetten. Twee gelijkaardige trommels naast elkaar symboliseren zo de twee culturen die in de tekst aanwezig zijn. Bovendien voegde ik er een vibrafoon aan toe, die naar de West-Afrikaanse *balafoon* kan verwijzen en tegelijkertijd als melodie-instrument fungeert."

- × **Op 20 december staan er 250 à 280 zangers op het podium voor de creatie in Kortrijk met initiatiefnemer Altra Voce. Zullen die instrumenten nog hoorbaar zijn met al dat vocale geweld?**

Maarten Van Ingelgem: "Er zijn twee momenten dat de koren allemaal samen zingen: aan het einde – daar is er rekening mee gehouden in de schrijftuur – en op het moment van het kerstbestand, Kerstmis 1914, toen er vanuit de loopgraven zacht kerstliedjes klonken en er een verbroederingmoment plaatsvond tussen de Engelse, Belgische, Franse en Duitse soldaten. In *Onvoltooid Landschap* zingt elk koor op dat moment in zijn eigen taal een eigen lied. Bij de creatie worden maar liefst negen verschillende koren betrokken uit vijf verschillende landen: België, Frankrijk, Engeland, Nederland en Duitsland. Dat betekent ook negen verschillende kerstliederen. Eerst de Duitsers, zoals destijds met *Stille Nacht*. En zo bouwen we op tot een lieflijke kakofonie. Het probleem van balans stelt zich daar niet."

Midden: Annie Goddaer, voorzitter Altra Voce

- × **Je kreeg de laatste jaren heel wat compositieopdrachten die resulteerden in interessant koorwerk: *Bestiarium* voor het gelijkstemmige jeugdkoor *Caloroso*, *Klankendroom* voor de Ekerse C-koren, *Jaarringen* voor kamerkoor *Aquarius*. En nu *Onvoltooid Landschap*. Het Kortrijks gemengd koor *Altra Voce* richtte zich namelijk tot jou voor hun meerkorenproject rond W.O.I. Het zijn drukke tijden voor jou. Past dit werk in je evolutie als componist?**

Maarten Van Ingelgem: "Vast en zeker. Ik was heel blij met de vraag van Altra Voce. Net omdat ik mezelf als componist altijd wil vernieuwen, was ik toe aan werken van een grotere omvang. Ik had al een paar kleine werkjes geschreven die regelmatig uitgevoerd worden zoals *Kuss* en *Suid-Afrikaans Drinklied*, maar geen grotere koorwerken. De compositieopdracht van Altra Voce bereikte mij in oktober 2011. Niet veel later volgden er opdrachten van zowel de Ekerse C-koren als van kamerkoor *Aquarius*. Dat betekende in zijn totaliteit bijna 2 uren muziek, die weliswaar gespreid in de tijd afgeleverd dienden te worden. *Klankendroom* werd ondertussen gecreëerd, *Jaarringen* verscheen net op cd. *Onvoltooid Landschap* is nu het derde en het langste koorwerk van de drie. En hopelijk stopt het hier niet. Stel dat ik ooit een muziektheaterwerk mag schrijven, dan is de drempel kleiner."

- × **Het lijkt wel alsof je een koorcomponist wordt...**

Maarten Van Ingelgem: "Misschien zien anderen dat zo. Alles bij elkaar heb ik meer voor andere bezettingen geschreven dan voor koor: van solo over kamermuziekwerk tot piano-concerto. Maar het valt wel op dat er vanuit de koorwereld opdrachten komen voor langere werken. Het koorwerk lijkt in omvang door te wegen, maar ik heb tussendoor meer afzonderlijke stukken voor andere bezettingen geschreven. Dus, nee, ik beschouw mezelf niet als iemand die louter voor koor schrijft. Als leerkracht, als begeleider, als uitvoerder ben ik zelfs meer met piano bezig. Ik hou ontzettend van koormuziek als zanger, dirigent en componist, maar ik wil instrumentale werken blijven schrijven. Ik probeer zoveel mogelijk te variëren in de samenstellingen en in het instrumentarium."

- × ***Onvoltooid landschap* zal op verschillende plaatsen in Vlaanderen uitgevoerd worden door andere koren. In het verleden schreef je echter vaak voor één specifiek ensemble als opdrachtgever waarvan je de sterktes en zwaktes kende.**

Maarten Van Ingelgem: "Dat is inderdaad moeilijk. Ik moet flexibele partituren aanleveren. Voor het jeugdkoor resulteert

dat in partituren voor 3 gelijke stemmen met een optionele baritonpartij. De tессituur van de derde stem is echter zowel voor alten als voor tenoren haalbaar. Zo kan je het geheel ook door een vierstemmig gemengd jeugdkoor laten uitvoeren."

- × **Hoe kijken jullie naar de herdenkingen overal te lande?**

Annelies Verbeke: "Het lijkt of die herdenkingen ook een manier zijn om af te ronden. De Eerste Wereldoorlog wordt geschiedenis. Stilaan blijven er geen rechtstreekse getuigen meer over, wel documenten. Anderzijds was de Eerste Wereldoorlog geen oorlog die alle andere oorlogen gestopt heeft. Oorlogen stoppen niet wanneer ze gedaan zijn. In die zin is de titel *Onvoltooid Landschap* spijtige toekomstmuziek. Ik was deze week twee dagen vrijwilliger bij Médecins du Monde in Noord-Frankrijk om hulp te verschaffen aan vluchtelingen die daar in erbarmelijke kampen zitten, de meeste ook door oorlogssituaties. Het kamp in Tatinghem, bij Saint-Omer, heeft alles van een loopgraaf, een geul in hetzelfde landschap. De situatie van die mensen heeft gruwelijk veel gelijkenissen met die van soldaten uit de Eerste Wereldoorlog. En op hetzelfde moment kwamen in Ieper twee mensen om door een honderd jaar oude granaat."

// LIESBETH SEGERS

20.12 2014, 20u. Stadsschouwburg Kortrijk (creatie)

21.12 2014, 16u. Christus Koningkerk, Rerum Novarumplein Gent // Uitvoerders: Gemengd Koor Altra Voce (Kortrijk), Kalliope (Gent), Pro Ecclesia (Kortrijk), Sint-Bernardakoor (Zwevegem), Kinderlandkoor (Kortrijk), mannenkoor Voca-pella (Duitsland), Ruach Vocaal Jeugd Ensemble (Nederland), jeugdkoren uit Engeland en Frankrijk (nog te bevestigen). Het geheel staat onder leiding van Sabine Haenebalcke. Recitant: Kurt Defrancq. Saxofoon: Roeland Vanhoorne, Thomas Van Gelder, Bertel Schollaert, Eva Vermeiren. Mattijs Vanderleen: percussie

www.onvoltooid-landschap.be

Vanaf voorjaar 2015 reist het werk door Vlaanderen. Wil je het zelf uitvoeren in je gemeente, neem contact met ons op via liesbeth.segers@koorenstem.be